

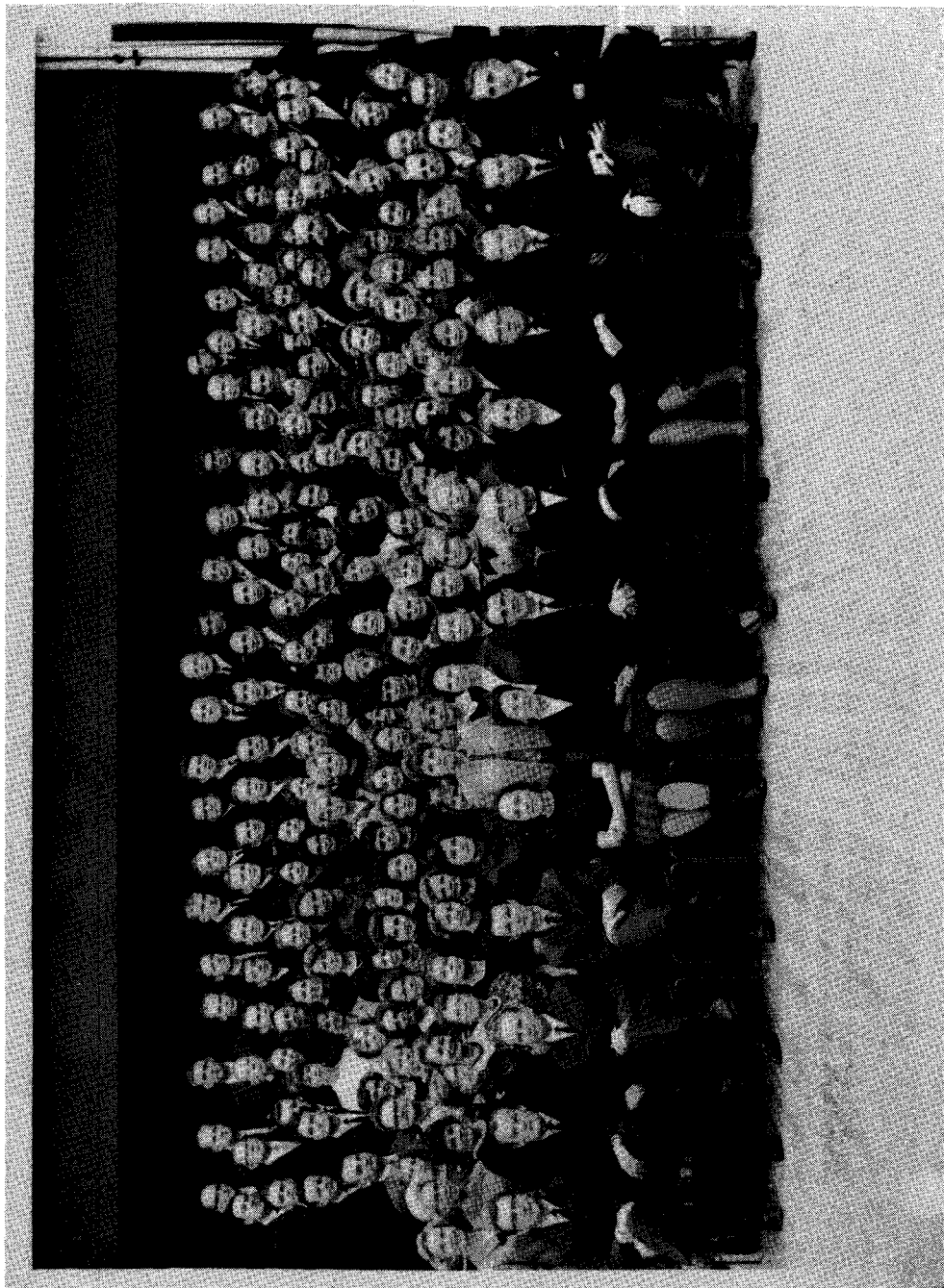
Jouko Kauranne

KUOPION KANSAKOULULAITOS SODISTA PERUSKOULUUN

Kauranne, Jouko 1986. Kuopion kansakoululaitos sodista peruskouluun. Koulu ja menneisyys XXIV, ss. Artikkelissa kuvataan keskikokoisen suomalaisen maakuntakeskuksen, Kuopion kaupungin, kunnallisen koululaitoksen kehittymistä vuosina 1945-75. Tutkimuksen kohteena ovat koulun sisäisen työn muutokset. Varsinaisen kansakoulun (vuosiluokat 1-6) opetuksen muuttumista on kuvattu oppiaineiden nimien ja viikkotuntien valossa. Merkittävimpiä muutoksia olivat vieraan kielen, englannin ja ruotsin, tulo kansakouluun (1963), toisena kuntana Suomessa. Opetuksen ohjannan järjestämisessä Kuopio oli suomalainen uranuurtaja (1967). Jatkokoulun/kansalaiskoulun (vuosiluokat 7-9) ja erityisopetuksen kehittämisessä, mm. kuulonhuolto- ja aivo-vaurioluokkien perustamisessa sekä puhe-, lukemis- ja kirjoitushäiriöiden oikaisemisessa, Kuopio oli suomalaisen koululaitoksen tien raivaajia. Koulusuunnittelun kehittämisessä kaupunki oli maan ensimmäisiä kuntia. Sen avulla siirryttiin uuteen peruskoulujärjestelmään.

1. Johdannoksi

Talvi- ja jatkosodan aikana maamme koulut olivat ajoittain pysähdyksissä mm. pommitusten, opettajien toisiin tehtäviin siirtämisten ja koulurakennusten muuhun käyttöön ottamisten seurauksena. Oppilaita naapurikouluihin sijoittamalla, koulupäiviä lyhentämällä ja opetustyössä olleiden opettajien työtä lisäämällä voitiin koulutointa hoitaa supistettuna. Sodat pysähdyttivät pääosin pedagogisen kehityksen ja taloudellisen vaurastumisen varsinkin kaupunkikouluissa, joissa sodanjälkeiset suuret ikäluokat aiheuttivat suuria ongelmia ja kesti useita vuosia, ennenkuin sotaa edeltäneen kaltainen sisäinen kehitys pääsi kouluissamme vauhtiin. Kuopion kaupungin kansakouluissa, joiden työssä sain olla mukana lähes kaksi vuosikymmentä, esiintyivät tavallista selkeämpinä sodanjälkeisen Suomen koululaitoksen kehityspiirteet. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata toimintakertomusten, opetussuunnitelmien ja muiden asiakirjojen valossa sekä muistitietojeni avulla Kuopion kansakoululaitoksen keskeisiä kehityspiirteitä vuosina 1945-75.

Kuopion kaupungin kansakoululaitoksen opettajat kokouksessaan Hatsalan uuden kansalaiskoulun juhlasalissa 2.12.1965. Edessä silloisten kansa-, kansalais- ja apukoulujen johtajat, keskimäisenä kansakouluntarkastaja Jouko Kauranne.

2. Kuopion kansakoululaitos tutkimuskaudella

Kuopion kaupungin asukasluku oli välittömästi sotien jälkeen noin 30.000, johon lukuun sisältyivät siirtolaisetkin. Heitä oli tullut eniten Sortavalasta ja sen ympäristöstä, koska Kuopio oli osoitettu tämän seudun karjalaisille sijoituskohteeksi. Tutkimuskauden ensimmäisinä vuosina siirtolaisoppilaiden, jotka tilastoitiin Kuopion kansakoulujen vuosikertomuksissa erikseen, määrä oli n. 15 % kansakoulujen oppilaista ja heidän määränsä kasvoi samassa suhteessa kuin kansakoulujen koko oppilasmäärä, joka puolestaan lukuvuonna 1945-46 oli 2309 oppilasta. Lisäksi kuopiolaisia kansakoululaisia oli muissa kunnissa 57 ja oppivelvollisia oppikouluissa 1002, ammattikouluissa 122 ja erityiskouluissa 32 oppilasta eli yhteensä mainittuna lukuvuonna Kuopion kaupungin kirjoissa oli 3643 oppivelvollisuusikäistä, 7-16-vuotiasta lasta.

Koska Kuopion kaupungin alue käsitti 1960-luvun lopulle saakka ainoastaan ns. Kuopion niemen Särkilahdesta Puijonsarveen eli n. 40 neliökilometriä, ei torilta ollut etäisimpäänkään kouluun kuin viisi kilometriä. Kansakouluja oli tutkimuskauden alussa yhteensä kahdeksan kappaletta. Myöhemmin, kun lapsimäärä kohosi voimakkaasti ja kaikki koulut olivat lähes täydellisessä kaksivuoroluvussa, oli rakennettava lisää tilavia kouluja, joista kerrotaan ao. luvussa tarkemmin. Vuoden 1969 alussa suoritettu maalaiskunnan liittäminen Kuopion kaupunkiin nosti sen alueen 15-kertaiseksi ja vuoden 1973 alussa tapahtunut Riistaveden liittäminen kasvatti kaupunkia vielä lähes 200 km²:llä ja nosti kansakoulujen määrää suuresti, sillä näissä kunnissa oli runsaasti pieniä kouluja. Kuopion maalaiskunnassa oli liitoshetkellä parikymmentä koulua, joista noin puolet yhdistettiin parempikuntoisiin naapurikouluhinsa seuraavan lukukauden aikana. Riistaveden kymmenestä koulusta lakkautettiin valtaosa lasten vähetessä liitosta seuranneina vuosina. Mutta kasvaviin kaupunginosaan rakennettiin jatkuvasti uusia koulurakennuksia niin, että niitä oli vuonna 1973 yhteensä 27 varsinaista kansakoulua, neljä yläasteena toimivaa kansalais- tai keskikoulua ja yksi apukoulu. Kuopion

koululaitoksen oppilasmäärä nousi peruskoulun alkaessa elokuussa 1975 lähes 12.000 oppilaaseen, joten kaupungin kunnallisen koululaitoksen oppilasmäärä kasvoi tutkimuskauden aikana noin viisinkertaiseksi.

Suomen kansakoululaitos jaettiin itsenäisyysaikamme alkukymmenillä kolmeen osaan: kaksi ensimmäistä vuosiluokkaa muodostivat alakansakoulun, neljä seuraavaa yläkansakoulun. Näiden ohella oli kaupungeissa kaksivuotinen jatkokoulu ja maaseudulla lyhyempimuotoisia jatkokursseja. Lisäksi koulutoimeltaan kehittyneissä kaupungeissa oli jo ennen itsenäisyyttä erityisiä apukouluja. Niin myös Kuopiossa, jossa toimivat myös valtion omistamat sokeainkoulu ja kuurojen koulu. Muu erityisopetus alkoi kehittyä vasta tutkimuskaudella.

Sotien jälkeen Kuopion kaupungin kansakoululaitos jatkui entisen muotoisena lukuvuoteen 1958-59, jolloin jatkokoulu muutettiin lailla kansalaiskouluksi ja alakansakoulu yhdistettiin yläkansakoulun kanssa varsinaiseksi kansakouluksi. Alakansakoulunopettajista koulutettiin seuraavina vuosina poikkeuskursseilla yläkansakoulunopettajia. Erityisopetus monipuolistui voimakkaasti Kuopiossa 1950-luvun lopulla ja seuraavan vuosikymmenen alussa. Yhä suurempia muutoksia ryhdyttiin tekemään 1960-luvun lopulla, kun Kuopio pääsi peruskoulua kokeilevien kuntien joukkoon. Kaupunkiin saatiin ensiksi Niiralan kokeilukeskikoulu ja Kuopion maalaiskunnan liitoksen jälkeen kaupungin koululaitokseen tuli Petosen kokeiluperuskoulu. Pian sen jälkeen Niiralan kokeilukeskikoulu yhdistettiin Hatsalan kansalaiskoulun kanssa Hatsalan kokeiluperuskouluksi. Kuopion kansakouluissa otettiin jo syksyllä 1967 käyttöön väliaikainen peruskoulun opetussuunnitelma, joten Kuopio oli peruskoulukokeilussa eräs varhaisimmista kaupungeista maassamme.

Kaupungin kansakoulujen hallinnon muodostivat tutkimuskaudella sen loppuaikaa lukuun ottamatta kansakoulujen johtokunta kanslioineen ja kansakouluntarkastaja. Kansakoulujen yhteinen johtokunta koostui kaupunginvaltuuston valitsemista luottamushenkilöistä, joiden määrä tutkimuskaudella oli seitsemän. Yksi

jäsenistä oli kuitenkin opettajien keskuudestaan valitsema. Sotiin saakka kansakouluntarkastaja oli ainoa päätoiminen hallintovirkailija Kuopion kansakoululaitoksessa. Tutkimuskauden alussa palveli tarkastajana viimeisiä vuosiaan filosofian maisteri Väinö Kotkanen vuoden 1951 loppuun asti ja siitä eteenpäin maisteri Aarne Lehtinen kesään 1956. Sen jälkeen virkaa hoiti puolisen vuotta väliaikaisena johtajaopettaja Olavi Kokko, kunnes kirjoittaja, kasv.tiet. kand. Jouko Kauranne valittiin virkaan vuoden 1957 alusta. Hoidin sitä 31.3.1970 asti, jolloin kansakoulutarkastajien virat lakkautettiin lailla. Sen jälkeen työskentelin Kuopion koulutoimen johtajana vuoden 1974 joulukuuhun asti, jolloin kaupungin koulu suunnitelma oli valmis. Seuraavana vuonna Kuopion koulutoimen johtajaksi tuli fil.maist. Pertti Malin.

Kuopion kansakoulujen kanslian henkilökunta kasvoi tutkimuskauden aikana hiljalleen ja peruskoulun lähestyessä yhä kiihtyen. Johtokunnan sivutoimisena sihteerinä ja taloudenhoitajana toimivat tehtäviin valitut opettajat, kunnes helmikuun 15 päivänä 1946 päätoimiseksi muodostettuun sihteeritaloudenhoitajan virkaan astui Teodor Pantakoski, joka hoiti virkaa vuoden 1973 loppuun asti. Sen jälkeen virkaa on hoitanut talouspäälliköksi nimitettynä Usko Kettunen. Vuoden 1955 alussa Pantakosken tehtävistä irrotettiin johtokunnan sihteerin tehtävät ensin sivutoimeksi; tehtävässä oli aluksi kansalaiskoulun yleisaineiden opettaja Onni Miettinen ja 1.6. 1957 alkaen kansakoulunopettaja Ensio Mertanen. Tehtävän muututtua päätoimiseksi kesällä 1970 siihen valittiin opettaja Jaakko Pääkkönen, joka puolestaan on hoitanut tätä tehtävää tutkimuskauden loppuajan, myöhemmin hallintopäällikkönä.

Kuopion kansakoulujen johtokunnan puheenjohtajana toimi rovasti Yrjö A. Nummi lukuvuodet 1945-48 ja hänen jälkeensä tuomiorovasti Lauri Halla vuoden 1954 loppuun. "Välivuodet" 1955-1957 oli puheenjohtajana lehtori Eero Hietakari ja sitten seurasi kolmen juristin puheenjohtajakausi, ensin hovioikeudenneuvos Heimo Lampi vuosikymmenen loppuun ja sitten hovioikeudenneuvos Juhani Lehtikunnas neljä seuraavaa vuotta. Vuoden

1965 alusta otti puheenjohtajuuden vastaan varatuomari Rai Muttilainen ja hoiti sitä 31.10.72 saakka. Hänen jälkeensä puheenjohtajana toimi rakennusmestari Veikko Koponen saman vuoden loppuun ja vihdoin seuraavat vuodet tutkimuskauden loppuun asti fil.maist. Erkki Kettunen.

3. Opetuksen kehittyminen varsinaisessa kansakoulussa

31. Oppiaineiden muutokset viikkotuntien valossa

Lait oppivelvollisuudesta (AsK 101/23) ja kansakoulutoimen järjestysmuodon perusteista (AsK 137/23) säätivät, mitä oppiaineita kansakoulussa piti opettaa ja kuinka paljon viikkotunteja oppilaille tuli kullakin luokka-asteella olla. Vaikka oppiaineiden viikkotunteja ei laeissa ollut määrätty tarkalleen, noudatettiin mm. Kuopiossa melko pitkälle kulloinkin uusimman valtakunnallisen opetussuunnitelmakomitean suositusta. Tutkimuskauden alussa oli käytössä 23.10.1942 hyväksytty, v. 1925 julkaistun opetussuunnitelmakomitean viikkotuntisuositusta lähellä ollut viikkotuntijako. Elokuun 8 päivänä 1953 vahvistettu Kuopion kansakoulujen opetussuunnitelma sai puolestaan vaikutteita kansakoulujen opetussuunnitelmakomitean vuosina 1946 ja 1952 julkaisuista mietinnöistä. Vuosina 1960 ja 1965 Kuopion kansakoulujen opetussuunnitelmia uusittiin verrattain omaperäisesti. Myöhemmin Kuopion kansakoulujen ja kansalaiskoulujen opetussuunnitelmiin vaikuttivat voimakkaasti peruskoulun opetussuunnitelmakoikeilut.

Omissa painetuissa opetussuunnitelmissaan Kuopion kansakoulutoimen johto antoi erilaisia sisällöllisiä määräyksiä ja suosituksia sekä menetelmällisiä vihjeitä opettajilleen. Elokuun alussa 1958 voimaan astunut kansakoulusäädöstö (AsK 247/57 ja 321/58) ei aiheuttanut varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelmassa suuria muutoksia, mutta muutti kylläkin jatkokoulun kansalaiskouluksi uusine opetussisältöineen. Erityisopetuksesta uudessa laissa (2 §) mainittiin ainoastaan, "että kansakouluun voi kuulua apukoulu, hitaasti edistyvien luokkia ja muita

oppivelvollisuusikäisten kouluja", joten erityisopetuksen kehittäminen jäi kuntien harteille. Kokeilua suorittaville erityiskouluille sallittiin poikkeuksia opetussuunnitelmallisista määräyksistä (14 §).

Koululakien pykälistä voidaan todeta koulutoimen kunkin ajan ulkoiset puitteet, mutta niistä ei voida päätellä paljonkaan opetuksen sisällöstä. Sen vuoksi on tutkittava opetussuunnitelmia ja niihin sisältyviä viikkotunteja, joita vertaamalla pystytään toteamaan, minkä nimisiä oppiaineita milloinkin kansakoulussa oli ja kuinka monta tuntia viikossa niitä kullakin vuosiluokalla opetettiin. Näin saadaan karkea kuva opetuksen sisällön muuttumisesta sodanjälkeisinä vuosikymmeninä Kuopion kaupungin kansakouluissa. Kuopiossa oli näet yhteinen opetussuunnitelma viikkotunteineen kaikkia kaupungin varsinaisia kansakouluja, jatkokouluja (myöhemmin kansalaiskouluja) ja erityisluokkia varten.

Välittömästi sodan jälkeen perustettiin kolmas valtakunnallinen kansakoulun opetussuunnitelmakomitea, joka kiirehti jo vuonna 1946 julkaisemaan ensimmäisen osamietintönsä. Siinä oli asutuskeskuksia varten mm. moniopettajaisen kuusiluokkaisen kansakoulun viikkotuntijako. Komitea julkaisi lopullisen mietintönsä v.1952. Seuraavana vuonna vahvistettiin Kuopion kansakouluja varten uusi opetussuunnitelma viikkotunteineen. Kesällä 1960 ja 1965 uusittiin jälleen kaupungin kansakoulujen opetussuunnitelmat ja niiden viikottaiset tunnit eri oppiaineille. Kaikkien näiden opetussuunnitelmien oppiaineita ja niiden tuntimääriä on kiinnostavaa verrata keskenään, samoin kuin tutkimuskauden lopussa mm. Kuopiossa voimaan tulleen peruskoulun opetussuunnitelman vastaavia tietoja. Niistä on laadittu oheinen taulukko.

VARSINAISEN KANSAKOULUN OPPIAINEET JA VIIKKOTUNTIMÄÄRÄT LUOKITTAIN

a) Kansak. opo.koulu. I/1946 (moniopett. koulu) b) Kuopion opo. 8.8.1953 c) Kuopion opo. 1.8.1960 d) POPS-70

Oppiaine/luokka-aste	I y ¹⁾				II y ¹⁾				III				IV				V				VI				yht.							
	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	c	d
Uskonto x)	1,5	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	3	3	2	2	3	3	2	2	3	3	2	2	3	3	2	11,5	16	16	12
Ympäristöoppi ja askartelu	4	3,5	3	3	4	3	3	3	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	8	6,5	6	8				
Kotiseutuoppi ja maantieto a)	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	4	2	2	2	4	11	10	10	14				
Luonnontieto/ Luonnonhistoria z)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	-	3	3	2	-	3	3	3	-	8	7	7	-				
Historia + yhteisk.oppi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3	2	3	3	3	2	6	6	6	4				
Kidinkieli/lukeminen + kirjall.harj.	9,5	9	9	9	9	9	9	9	9	8	10	6	9	8	8	6	8	7	7	6	8	6	6	6	52,5	47	49	42				
Laskenta ja mittaus- oppi/matematiikka	4	3,5	4	4	4	4	4	4	5	5	5	4	5	5	5	4	5	5	4	4	5	5	4	4	28	27,5	26	24				
Piirustus/kuvaamataito	-	-	-	1	-	-	-	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	2	6	8	8	10				
Kaunokirjoitus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-				
Käsityö	2	3	3	2	2	3	3	2	3	3	3	2	3	3	3	2	3	3	3	2	3	3	3	2	16	18	18	12				
Laulu/musiikki	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	2	8	11	11	11				
Leikki ja voimistelu, urheilu	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	2	2	2	3	2	2	2	3	2	2	2	3	2	2	2	3	11	11	11	15				
Luokan yhteinen tunti	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	4	-	-	-				
Oppilaalle vieras (A-) kieli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	10				
Kansalaistaito	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	4				
Oppilaiden ohjaus	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	6				
Yht.	24	24	24	25	24	24	24	25	30	30	30	29	30	30	30	29	31	30	30	32	31	31	30	32	170	169	164	172				

x) Uskontojen historiaa ja siveysoppia oli sitä haluuville uskonnon vaihtoehdoisena oppiaineena.

y) Ensimmäisen ja toisen luokan viikkotunnit jaettiin useimmissa oppiaineissa puolen tunnin mittaisiksi opetustuokioiksi.

z) Ainerytmä sisälsi 1.8.60 ops:ssa myös terveysopin, raittiusopin ja maatalouden, 8.8.53 ops:ssa maa- ja kotitalouden.

ä) Maantieto sisälsi POPS-70:ssä myös luonnonhistorian.

Taulukon tietojen lisäksi on todettava mm., että opetussuunnitelmien sisältöjä on tutkimuskaudella muutettu useita kertoja useissa aineissa ja koko opetussuunnitelman kaikissa Kuopion kansakoululaitoksen koulumuodoissa lukuvuoden 1964-65 kuluessa, mutta viikkotunnit eri aineissa pysyivät tällöin 1.8.1960 voimaan saatetun opetussuunnitelman mukaisina pieniä poikkeuksia lukuunottamatta. V. 1965 näet tuli Kuopiossa uute-na oppiaineena varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelmaan englannin kieli, jolle otettiin kaksi viikkotuntia pääosin äidinkielestä ja eräillä asteilla uskonnosta. Tällöin koulujen sallittiin ottaa ohjelmaansa myös enintään kaksi viikkotuntia vapaaehtoista ainetta toisella, neljännellä, viidennellä ja kuudennella vuosiluokalla. Eräissä oppiaineissa muutettiin tutkimuskauden lopulla jonkin verran viikkotuntien määriä ja opetuksen sisältöjä, kun peruskoulun opetussuunnitelma tuli käyttöön. (ks POPS-70/II s. 19)

Oheinen taulukko osoittaa, että kuopiolaisten oppilaitten viikkotuntimäärät eivät ole tutkimuskaudella kovin paljon vaihdelleet. Kahdella alimmalla kansakoulun luokalla niiden määrä 6-päiväisessä viikossa on ollut 24 tai 25, kolmannella ja neljännellä luokalla tuntien määrä on vaihdellut 29:n ja 30:n viikkotuntin vaiheilla sekä viidennellä ja kuudennella luokalla 30-32 viikkotuntin välillä. Vapaaehtoinen aine korotti näitä määriä 1-2 viikkotuntia. Kaikkien kuuden vuosiluokan viikkotuntien yhteismäärä oli alimmillaan 164 1960-luvun alussa ja ylimmillään 172 peruskoulun opetussuunnitelman tultua käyttöön kymmentä vuotta myöhemmin.

Eri oppiaineiden saama viikkotuntimäärä on vaihdellut huomattavasti riippuen yleensä aineiden yhteismäärästä. Vanhat tutut cygnaeuslaisen kansakoulun oppiaineet säilyivät pääosin Kuopiossa koko tutkimuskauden ajan, mutta ajoittain on jaettu eräi-aineita osiinsa tai nimetty uusia oppiaineita opetusohjelmaan. Tällöin on pitänyt vähentää aikaa vanhoista oppiaineista, koska ne ovat säilyneet kansakoulujen ohjelmassa. Viikkotuntien yhteismäärä eri luokka-asteilla on koko ajan ollut lailla säädetty. Sen sijaan eri aineiden viikkotuntimäärien suhteen kun-

nilla ja kouluilla on ollut huomattava vapaus. Uusista oppiaineista mainittakoon kaunokirjoituksen mukaan tulo v. 1953, terveys- ja raittiusopin tulo 1.8.1960, englannin 1.8.1964, samoin vapaaehtoisen aineen ilmestyminen tietyille luokille ja kansalaistaidon sekä oppilaanohjauksen sisällyttäminen peruskoulun opetussuunnitelmaan.

Tutkimuskauden alussa muodostettiin kansakouluun luonnontiedollinen aineryhmä, jos kohta Kuopiossa maantieto ja kotiseutuoppi yhdistettiin viikkotuntijaossa vasta kauden lopulla. Terveys- ja raittiusoppi sekä maa- ja kotitalous integroitiiin jo 1960-luvun alussa. Suurimmat tuntien muutokset ovatkin tässä aineryhmässä. Vaikka äidinkielen viikkotuntimäärä pysyi 1-2 luokilla yhdeksänä viikkotuntina koko tutkimuskauden, putosi tämän aineen tuntimäärä 3-4 luokilla asteittain kuuteen tuntiin ja 5-6 luokilla kahdeksasta kuuteen. Uskonnon yhteistuntimäärä nousi sota-ajan 11,5 viikkotunnista 1950-luvulla 16:een, mutta laski 1970-luvun alussa 12:een. Luonnontiedollisen aineryhmän yhteisviikkotuntimäärä laski sodanjälkeisestä 19:stä peruskoulun 14:ään viikkotuntiin. Muissa aineissa muutokset ovat olleet vähäisempiä.

Pääsyy viikkotuntien yhteismäärän vähenemiseen eräissä oppiaineissa oli uusien aineiden esiinmarssi. Ensimmäisen vieraan kielen tulo pakollisena kansakouluun oli upouutta ja vei tunteja lähinnä äidinkieleltä. Uskonto sai myös antaa tuntejaan uusille oppiaineille. Käsityö nousi v. 1953 aikaisemmasta 16 tunnista 18 tuntiin, mutta laski peruskoulun opetussuunnitelman myötä 12:een.

Oppikirjat ovat Suomen kansakouluissa ohjanneet opetuksen sisällön toteutumista voimakkaammin kuin viralliset opetussuunnitelmat. Onneksi oppikirjat on laadittu valtakunnallisten opetussuunnitelmasuosittelusten mukaisesti ja niiden sisällöt tarkastettu kouluhallituksessa asiantuntijoita hyväksi käyttäen. Tässä tutkimuksessa ei ole mahdollisuutta vertailla enempää oppikirjojen kuin opetussuunnitelmien sisällön muuttumista tutkimuskauden kuluessa. Mutta yleisesti voidaan todeta, että

Kuopiossa käytettiin kouluhallituksen hyväksymiä tiettyjä oppikirjoja kansakoulun johtokunnan valinnan mukaisesti, samoja kirjoja kaikissa kouluissa. Kunkin oppiaineen saamat runsaat viikkotuntimäärät saattoivat antaa jollekin aineelle mahdollisuuden perusteelliseen oppikirjan läpikäymiseen ja niukat tunnit taas pakottaa oppikirjan nopeampaan läpikäyntiin. Opettajilla on aina mm. Kuopiossa ollut suuri metodinen vapaus ja runsaasti mahdollisuuksia painottaa opetussuunnitelmien sisältöjä haluamallaan tavalla.

32. Vieraan kielen tulo kansakouluun

Kuopio on uranuurtajia Lahden kaupungin kanssa vieraan kielen ottamisessa suomalaiseen kansakouluun. Silloinen Lahden kansakouluntarkastaja Olavi Ketonen oli ennakkoluuloton kokeilija ja sai sekä tietyt opettajansa että kunnallispoliitikot innostumaan englannin kielen ottamisesta vapaaehtoisena aineena kansakoulun kolmannelle luokalle jo v. 1962. Kuopio tuli vuotta myöhemmin mukaan, sillä aika näytti olevan tälle muutokselle kypsä, vaikka lainsäätäjät kulkikin perässä.

Eräät kieliä taitavat opettajat Kuopion kaupungin kansakouluissa olivat jo 1950-luvulla pitäneet yksittäisiä vieraiden kielten kerhoja. Niiden opetusteho jäi vähäiseksi, koska kerhot eivät pysyneet koossa montakaan vuotta. Tämän johdosta suoritin keväällä 1963 kyselyn Kuopion kansakoulunopettajien piirissä, olisiko suotavaa alkaa vieraan kielen opetus kaupungin kansakouluissa ja jos oli niin, minkä kielen opetus ja miltä vuosiluokalta alkaen. Vastaukset osoittivat huomattavaa innostusta asiaan. Lähes kaikki vastaajat halusivat vieraan kielen oppiaineeksi kansakouluun ja yli 80 % vastaajista katsoi oikeaksi aloitusajankohdaksi kolmannen vuosiluokan. Hieman vaikeampi oli ratkaista ruotsin ja englannin kielen välillä, koska ruotsin kielen taitajia opettajissa oli tuolloin enemmän. Englanti sai kuitenkin noin 70 % kannatusta ja ruotsi alle 28 %. Muutaman äänen saivat myös saksa, esperanto ja latina sekä yhden äänen espanjan kieli. Viimeksi mainitut ehdotukset lienevät

johtuneet joko vastaajien erityisharrastuksista tai huumorista. Kansakoulujen johtokunta päätti aluksi, että vapaaehtoinen englannin tai ruotsin kielen opetus aloitetaan jo syksyllä 1963 kaikissa Kuopion kansakouluissa, joissa edellytykset tähän ovat olemassa.

Opetuksen järjestäminen ei seuraavina vuosina vapaaehtoisenaakaan ollut aivan helppo, sillä vaikka oppikoulujen kielten opettajat kannattivat vieraan kielen alkamista kansakoulun kolmannelta luokalta alkaen, ei heistä moni katsonut voivansa tulla kansakouluihin opettajaksi. Sen sijaan eräät oppikoulujen lehtorit olivat valmiit järjestämään Kuopion kesäyliopistossa sellaisia vieraan kielen kursseja, jotka oli tarkoitettu valmentamaan luokanopettajia englannin ja ruotsin alkeiden opettajiksi. Helsingistä saimme valmentajiksi lehtorit Marja Christensenin ja Ulla Lehtosen. Innostus oli valtava useana kesänä ja pian Kuopion kansakoulunopettajista useita kymmeniä oli käytettävissä vieraan kielen alkeiden antajiksi. Jo 1960-luvun alussa todettiin, että kuopiolaisten vanhempien valtaosa valitsi lapsilleen englannin kielen, joten ruotsin kielen opetus jäi myöhemmin pelkästään kerhojen varaan.

Toinen ongelma oli sopivan englannin kielen oppikirjan löytäminen yhdeksänvuotiaille, koska olemassa olleet kirjat olivat yksitoistavuotisille oppikouluun meneville tarkoitettuja. Kustantajat ja monet kielten opettajat olivat kuitenkin valppaina seuranneet aikaansa ja seuraavina vuosina markkinoille tuli useita kolmasluokkalaisille tarkoitettuja, yleensä puhumisvoittoiseen luonnonmenetelmään nojaavia oppikirjoja monine apuvälineineen. Niinpä Kuopion kansakouluhin alkoi syntyä kieliluokkia, joiden seinillä komeilivat kielen opetustaulut, kartat ja kuvat englantia ja ruotsia puhuvista maista sekä hyllyillä lapsenomaiset opetuksessa käytettävät esineet. Opettajat hankkivat aluksi em. välineistä pääosan itse.

Puhumismenetelmä on englantilaislapselle mm. Englannissa luonnollinen oppimismenetelmä, mutta äidinkielenään muita, esim. suomen kieltä puhuville isommille lapsille saattaa englannin

sanoista puhumisenetelmällä tulla vääriäkin käsityksiä. Sen vuoksi luonnonmenetelmän täydennykseksi kaivataan meillä myös suomenkielisiä selityksiä. Kerrankin sattui Kuopiossa vanhemmanpuoleinen opettaja opettamaan sanaa juosta, jonka hän suoritti näyttäen juoksuliikettä ja sanoen useasti sanan run. Kun opettaja kysyi muutamilta oppilailta, mitä sana run merkitsi, oli oppilailta juoksemisen lisäksi muitakin ehdotuksia riippuen siitä, miten oppilaat tajusivat opettajan hyllähtelevän juoksun. Eräät luulivat run-sanan merkitsevän kävelyä, toiset tanssia. Opettajan oli siis käytettävä sekamenetelmää hyvän tuloksen saavuttaakseen.

Pakollinen vieraan kielen opetus syksystä 1965 otettiin lähes poikkeuksetta Kuopiossa myönteisesti vastaan. Koulut varustettiin tarvittavilla opetusvälineillä, esim. magnetofoneilla ja kieliäänitteillä, tauluilla jne. Oppilaille puolestaan annettiin kirjat, harjoituskirjat ym. välineet ilmaiseksi. Kuopion oppikoulut joutuivat poikkeuksetta mukautumaan uuteen tilanteeseen. Niiden oli jatkettava siitä, mihin kansakoulut olivat kolmannelle ja neljännellä luokalla päässeet. Onneksi vain yksi kieli ja aina kolmannelta vuosiluokalta aloitettuna valloitti pian kaikki kaupungin kansakoulut, joten Kuopion oppikouluihin tuli suunnilleen samanlaisen oppikurssin läpikäyneitä oppilaita. Varmemmaksi vakuudeksi Kuopion kansakoululaitokseen perustettiin sivutoiminen englannin kielen opetuksen ohjaajan toimi. Sen haltijan tuli kehittää ja yhtenäistää englannin kielen opetusta kaikissa kansakouluissa. Vieraan kielen opetuksen tulo kansakouluun oli tärkeimpiä kansakoululaitoksen sisäisiä muutoksia kohti peruskoulua.

33. Opetuksen ohjannan kehittyminen

Muutamissa suurimmissa Suomen kaupungeissa oli kansakoulujen liikunnan opetuksen edistämiseksi ja varsinkin kilpailutoiminnan tehostamiseksi valittu päätoimisia liikunnan opetuksen neuvoja tai ohjaajia. Tällaisia oli sotien jälkeen ainakin Turussa ja Helsingissä. Kuopiossa toimi vuosikymmenet liikunnan opetuksen

neuvottelukunta, johon oli valittu liikunnasta kiinnostuneita opettajia, kuten esimerkiksi Kalle Laakkonen (joka perusti mm. Kalan kassan urheilun edistämiseksi Kuopion kansakouluissa) Reino Virtaniemi, Osmo Orakangas, Matti Pasanen, Tauno Toivanen, Unto Sopanen ja Jouko Huuskonen. Peruskoulua lähestettyessä ja uusia opetussuunnitelmia sekä menetelmiä sovellettaessa alettiin kaivata ohjaavia opettajia muihinkin oppiaineisiin.

Ensimmäiset sivutoimiset englannin kielen opetuksen ohjaajat saatiin Lahden ja Helsingin kansakouluihin elokuun alusta 1966. Kuopioon vastaava ohjaaja saatiin seuraavana vuonna, mutta samalla opetuksen kokeilu oli Kallaveden kaupungissa edistynyt niin pitkälle, että ensimmäisenä Suomessa saatiin lupa yhtä aikaa palkata viisi sivutoimista opetuksen ohjaajaa kaupungin kansakouluihin. Kiitos tästä kuuluu myös Kuopion oppikouluväelle, jonka joukosta löytyivät specialistit eri oppiaineiden ohjajiksi.

Opetuksen ohjantatyön laventaminen liittyi kiinteästi peruskoulun kokeiluun. Kuopio oli tutkimuskaudella eräs vireimpiä opetuksen kehittäjäkuntia. Paitsi edellä kuvattuja kaupungin omia opetussuunnitelmien kehittämisprojekteja Kuopio ryhtyi kouluhallituksen myötävaikutuksella uudistamaan kansakoulujen opetusta silloista yhtenäiskoulutavoitetta kohti. Samanlaista toimintaa oli myös Kuopion maalaiskunnan eräissä kouluissa. Kun oli tiedossa, että maalaiskunta liitetään kaupunkiin vuosikymmenen loppulla, päätimme molemmat kansakouluntarkastajat (Onni Louhi Kuopion maalaiskunnan osalta) ryhtyä kehittämään molempien kuntien kansakoulujen opetusta tulevaa koulunuudistusta vastaavaksi. Tätä tarkoitusta varten Kuopion kaupungin kansakoululaitokseen perustettiin kansakouluntarkastajan johdolla koulukokeilutoimikunta, johon kuuluivat mm. rehtori Niilo Löppönen ja opettajat Irja Ahola, Ilkka Satka sekä Martti Korhonen, viimeksi mainittu maalaiskunnan koulukokeilun edustajana. Heti peruskoulun väliaikaisen opetussuunnitelman ilmestyttyä kesällä 1967, se otettiin käyttöön soveltuvin osin molempien po. kuntien kansakouluissa.

Em. Kuopion koulukokeilutoimikunnan ehdotuksesta valittiin syksystä 1967 viisi oppikoulujen lehtoria ohjaamaan ja kehittämään oman aineensa opetussuunnitelmia ja opetusta Kuopion kansakouluissa. Valitut oppiaineet ja opetuksen ohjaajat olivat seuraavat: äidinkieliessä lehtori Helka Nurmi, englannin kielessä leht. Pirkko Poutiainen, historiassa leht. Aino Tiilikainen, matematiikassa leht. Pirkko Tujunen ja maantieto-biologiassa leht. Kari Kortelainen. Heillä kullakin oli apunaan neljähenkinen kansa- ja kansalaiskoulun ao. ainetta harrastaneista opettajista valittu esikuntaelin.

Peruskoulua lähestyttäessä v. 1970 ensimmäiset viisi opetuksen ohjaajaa korvattiin kolmellatoista uudella ohjaavalla opettajalla, koska uutta peruskoulun opetussuunnitelmaa ja uusia opetusmenetelmiä sisään ajettaessa katsottiin useimpiin oppiaineisiin tarvittavan oma ohjaava opettaja. Seuraavana vuonna lisättiin alimpien luokkien opetuksen ohjaajaksi Valvatti Venäläinen. Näin pienestä alusta alkanut opetuksen ohjaustoiminta laajeni Kuopiossa sangen varhaisessa vaiheessa lähes kaikki opetuksen alueet kattavaksi, mittavaksi toiminnaksi. Päätoimisiin ohjaajiin ei Kuopiossa siirrytty, koska uskottiin ohjaajien vaihtuvuuden seurauksena ohjannan pysyvän vireämpänä.

Myöhemmin monet ohjaavat opettajat vaihtuivat toisiin ja heidän lukumääränsä nousi v. 1967 kahdeksaantoista. Peruskoulua kehitettäessä valtio avusti ensin kokeilukuntia, sittemmin kaikkia kuntia opetuksen ohjannan järjestämisessä, mutta kiitos ohjannan kehittymisestä on annettava erityisesti ohjannan uranuurtajille. On asiallista kirjata aikakirjoihin Kuopion kansakoululaitos ensimmäisine opetuksen ohjaajineen, jotka viitoittivat tietä myöhemmälle, valtakunnan laajuiselle sekä peruskoulun että lukion käsittävälle ohjantatoiminnalle.

34. Muu opetuksellinen kehitys

Kansakoulun opetus oli pitkään luokkahuoneessa tapahtuvaa opettajakeskeistä ns. frontaaliopetusta. Kaikille oppilaille

pyrittiin antamaan samat tiedot ja taidot; ainoastaan kotiläksyjen avulla eräät oppilaat perehtyivät laajemmin tai suppeammin joihinkin opetuksen alueisiin. Koulujemme havaintovälineet kehittyivät suhteellisen hitaasti. Kun opettajat työskentelivät kukin omassa luokassaan ja tarkastuksia tehtiin verrattain harvoin, pysyivät opettajien opetusmenetelmät samantapaisina vuodesta toiseen. Sotien jälkeen alkoi kuitenkin Kuopion kansakoululaitoksessa tapahtua monenlaista pedagogista kehitystä.

Jo tarkastaja Väinö Kotkasen aikana, joka itse entisenä seminaarin lehtorina antoi runsaasti pedagogisia neuvoja tarkastuskäyntiensä yhteydessä, perustettiin Kuopion kansakoulujen yhteyteen erilaisia opettajien kerhoja tai toimikuntia. 1950-luvulta alkaen toimi ainakin neljä vuosikertomuksissa mainittua virallista opettajatoimikuntaa: liikuntatoimikunta, oppikirjatoimikunta, opetussuunnitelmatoimikunta ja toivonliittotoimikunta. Myöhemmin perustettiin muitakin pedagogisia elimiä. Lisäksi opettajien raamattupiirit, opettajakuoro ja veisto- ym. kerhot toimivat sangen aktiivisesti koko tutkimuskauden ajan. Tarkastaja Aarne Lehtinen järjesti opettajakokouksissaan näytetunteja eri oppiaineiden alueelta.

Vuosikertomusten mukaan kouluretket jatkokoulun kahdeksaluokkalaisille alkoivat 1950-luvun alkuvuosina. Niistä tuli aikaa myöten säännöllisiä ja kunnan kustantamia. Jotkut luokat ja opettajat innostuivat tekemään useampipäiväisiä retkiä, jopa ulkomaille. Kansakoulujen johtokunta joutui kuitenkin, kun retkien aikana ei järjestys aina säilynyt, rajoittamaan retkipäivien määrää kahteen koulupäivään ja kieltämään myöhemmin ulkomaille suuntautuneet matkat. Suosituimpia retkikohteita olivat Helsinki ja Turku.

Vuodesta 1953 lähtien Kuopion kansakoulun opettajille annettiin stipendejä opintomatkoihin. Ne elähdyttivät opettajia järjestämään erilaisia luokan ulkopuolisia toimintoja, kuten oppilas- ja nuorisokerhoja. Niiden johtamisesta opettajat saivat myös palkkaa, samoin raittiuskerhojen johtamisesta, joita varten kaupungin talousarviossa olivat omat määrärahat. Kerhoja syntyikin monenlaisia. Varsinkin näytelmä-, liikunta- ja musiikkikerhot,

kuorot ja soittoyhtyeetkin olivat suosittuja. Myös veisto-, taide- ja kotitalouskerhojen määrä kasvoi. Raittiuskerhojen eli toivonliittojen sisältö saattoi olla yhtä kirjavaa kuin yleisten kerhojenkin, koska kaikkien positiivisten harrastusten katsottiin palvelevan raitista elämää.

Opintokäyntejä kotiseudun hyödyllisiin kohteisiin alettiin tutkumuskaudella tehdä entistä enemmän. Aukusti Salon kehittämään alakansakoulun elämänläheiseen opetukseen kuuluivat ehdottoman tärkeinä käynnit maalaistaloissa, niityillä, pelloilla, metsässä, kirkoissa, museoissa, jopa kauppoissa ja työpajoissa. Vähitellen ajatus luokkaopetuksen täydentämisestä elinkeinoelämän ja kulttuurin tarjoamissa kohteissa valloitti yhä useammat opettajat ja heidän oppilaansa. Toisaalta kouluihin saatiin vierailijoiksi musiikkitaiteilijoita, runonlausujia, jopa kokonaisia näytelmäseurueita.

Liikennekasvatus kukoisti tutkimuskaudella Kuopion kansakouluisa. Kaikkiin kouluihin hankittiin oppilaspoliisien varusteet ja kukin oppilas sai yläluokilla toimia päivän pari lähes liikennepoliisin valtuuksilla. Vähitellen tästä käytännön toiminnasta luovuttiin, kun oppilaat eivät kenneet riittävän taitavasti ohjaamaan liikennettä koulujen lähellä. Sen sijaan kouluopetukseen erikoistuneet oikeat poliisit tulivat pitämään liikenneopetustunteja. Vuoden huipputapahtumana n. 2000 oppilasta osallistui kaikkia kaupungin kansakouluja koskevaan pyöräkilpailuun.

Säästöpankkitoiminta alkoi pankkien virkailijoiden tulemisella kouluun, jossa oppilaat saivat pankkikirjan ja sen jälkeen panivat säästöjään pankkitileille. Opettajat opettivat säästäväisyyttä mm. kodin asioiden hoidossa. Vasta peruskouluun siirryttäessä on järjestelmällisemmin alettu opettaa taloudellista kasvatusta.

Lukuvuonna 1960-61 Kuopion kansakoulujen opetusohjelmaan lisättiin ns. vapaaehtoisen oppiaineen mahdollisuus. Näistä oppiaineista askartelu, musiikki ja ruotsin kieli olivat suosituimpia. Riippui luonnollisesti opettajan energisyydestä, pedagogisesta

valveutuneisuudesta ja erikoistaidoista, uskaltautuiko hän opettamaan vapaaehtoista oppiainetta. Opetusryhmän syntyminen edellytti noin 20 oppilaan ilmoittautumista vapaaehtoisen aineen opiskelijoiksi ja sitoutumista jatkamaan sitä lukuvuoden ajan. Kovin mittavaksi ei tämä pedagogisesti mielenkiintoinen kokeilu Kuopiossa kasvanut. Sen sijaan vuodesta 1968 laajentunut musiikkiluokkatoiminta vakiintui monelle koululle. Uranuurtajia musiikkiopetuksen saralla olivat opettajat Olli Pekkarinen, Kalerovo Rytönen ja Aarno Aaltonen.

Kirjoittajan johdolla suoritettiin lukuvuonna 1966-67 laaja projekti ryhmätyön aktivoimiseksi. Yhteensä 60 kansakoulunopettajaa valmisti ryhmätyömenetelmää soveltavan opetustunnin, jota seuraamaan kutsuttiin kaikki koulun opettajat. Kansakoulujen viisi silloista opetuksen ohjaajaa avusti näytetuntien pitäjiä tuntien suunnittelussa. Näytetuntien jälkeen käytiin johtajien johdolla keskustelu ryhmätyön sopivuudesta ja lisäämisestä Kuopion kansakoulujen opetukseen. Tämän menetelmän toteuttamista auttoivat uusimmissa kansakouluissa erityiset ryhmätyötilat.

Myös koulukirjastoja kehitettiin tutkimuskaudella Kuopion kansakouluissa. Vuosikertomusten mukaan opettajakirjastoihin hankittiin joka vuosi lisää teoksia. 1960-luvun alussa johtajaopettaja Pekka Vähälä opettajatovereineen laati ehdotuksen tietokirjapakettiksi kaupungin kansakouluja silmällä pitäen. Tämä paketti sisälsi jokaiseen oppiaineeseen sopivan opettajan oppaan. Sijoitettuna erityiseen kantolaukkuun kokoelma oli kannettavissa koulun kirjavarastosta vuorotellen kuhunkin luokkaan. Sarjat saatiin pian kaikkiin Kuopion kansakouluihin.

Av-toiminta kehittyi Kuopion kansakouluissa varsinkin sen jälkeen, kun 1960-luvulla valittiin erityinen av-opettaja kehittämään tätä opetuksen aluetta. Opettaja Lauri Koponen erikoistui tähän tehtävään. Häntä ennen pelkästään elokuvatoiminnan järjestäjänä toimivat opettajat Leo Vihersaari ja Olli Pekkarinen. Jokainen johtaja koulullaan pyrki hankkimaan rainakoneita, piirtoheittimiä ym. av-välineitä koululleen ja opettajille järjestettiin koneiden käyttöharjoituksia monena tutkimuskauden vuotena.

Voimatta syventyä muihin opetusta hedelmöittäviin koulutoimen osa-alueisiin voidaan todeta, että Kuopion kansakoulujen opettajakunta, joka keski-ikältään putosi tutkimuskaudella yli 50 vuodesta alle 40 vuoden, oli hyvin innostunutta pedagogis-didaktiseen kehittämiseen. Siitä todisteina ovat kaikki edellä kuvatut tapahtumat.

4. Jatkokoulutusta peruskoulun yläasteeksi

Kaupungeissa tuli jo ennen sotia olla yläkansakoulun jatkona kaksivuotinen jatkokoulu, yleensä erikseen pojille ja tytöille. Näin oli Kuopion kaupungin kansakoululaitoksessakin. Lukuvuoden 1945-46 vuosikertomuksen mukaan jatkokoulun työaika oli pojille molempina vuosina 32 viikkotuntia, mutta tytöille ensimmäisenä jatkokouluvuotena 30 ja vasta toisena 32 viikko-tuntia. Vuoteen 1953 saakka Kuopion kaupungin jatkokouluissa noudatettiin 23.5.1934 vahvistettua opetussuunnitelmaa. Yläkansakoulun oppiaineista poikkeavia oppiaineita oli mm. ammatinvalintaoppi, jota oli yksi viikkotunti sekä pojille että tytöille. Ammatipiirustusta oli molemmille sukupuolille kaksi viikkotuntia sekä kotitalous- ja kodinhoito-oppia pelkästään tytöille molemmilla luokilla viisi viikkotuntia. Aine- ja luonnonoppia oli ainoastaan pojille, kaksi ensimmäisellä ja kolme viikkotuntia toisella vuosiluokalla. Lisäksi oman sukupuolen mukaisia käsitöitä oli pojille peräti kymmenen viikkotuntia ja tytöille kuusi viikkotuntia molempina jatkokoulun vuosina. Kun mainitaan vihdoin laulu, jota poikien äänen murroksen takia opetettiin vain tytöille 1-2 viikkotuntia, on jatkokoulun opetussisällön ero yläkansakouluun suurin piirtein selvitetty. Mutta on syytä mainita myös, että kansakoulun aineista uskontoa, äidinkieltä, Suomen historiaa, laskentaa kirjanpito-oppeineen, terveysoppia, voimistelua ja tytöillä lastenhoito-oppia opetettiin myös jatkokoulussa. Erikoisuutena ei voi olla toteamatta, että historian tunneista osa tuli käyttää kansalaistieto- ja elämäntaito-nimisten oppiaineiden opetukseen. Näissä oli samoja sisältöjä, kuin myöhemmin valtakunnallisesti pakollisiksi tulleissa kansalaistaito ja elämäntaito -nimisissä oppiaineissa. Uraa uurtavaa pedagogiikkaa oli siis Kuopiossa tässäkin suhteessa.

Elokuussa 1953 vahvistetussa jatkokoulun opetussuunnitelmassa useimmat oppiaineet pysyivät entisennimisinä, samoin oppisisällöt entisenlaisina, mutta erojakin oli. Em. "erikoisaineet" olivat hävinneet ja tilalle tullut oppikoulumainen aineyhdistelmä historia ja yhteiskuntaoppi. Ammatinvalinnan rinnalle oli tullut työntieto jakamaan yhtä viikkotuntia jatkokoulun viimeisellä luokalla. Luonnonoppia oli edelleen vain pojilla kaksi tuntia viikossa molempina vuosina ja lastenhoitoa yksin tytöillä heidän viimeisenä kouluvuotenaan. Kotitaloutta oli merkitty pojille 40 erillistä tuntia vuosittain, kun sitä tytöille opetettiin neljä kertaa enemmän. Lisäksi tytöillä oli kodinhoito-oppia ensimmäisellä ja ravinto- ja ruokatavaraoppia toisella vuosiluokalla noin 80 erillistä tuntia vuosittain.

Poikien ja tyttöjen tavanomaisia jatkokoulun luokkia alettiin 1950-luvun puolivälissä nimittää Kuopiossa yleislinjoiksi varsinkin, kun tällöin uudeksi yhteislinjaksi molemmille sukupuolille muodostettiin liikelinja, jonka ensimmäiseksi opettajaksi tuli Lyyli Pikkarainen. Opetussuunnitelmaa olivat kaavailleet tarkastaja Lehtisen ja opettaja Pikkaraisen ohella johtajat Jaakko Pietiläinen ja Olavi Kokko. Tällä linjalla pääpaino pantiin kaupallisille aineille, perustettiin jopa leikkikauppa kouluun ja sovittiin paikallisten liikkeiden kanssa kahden viikon vuosittaisesta harjoittelusta erilaisissa liike-elämän tehtävissä. Lukuvuonna 1959-60 remontoitiin opetussuunnitelmaa käytännön kokemusten valossa. Samana vuonna perustettiin uusi kotitalouslinja tytöille ja näin jatkokoulu, joka kesällä 1958 oli saanut uuden nimen kansalaiskoulu, alkoi eriytyä yhä useammaksi linjaksi.

Kun kansalaiskouluikäisten oppilaiden määrän kasvaessa läheskään kaikki halukkaat eivät päässeet noina vuosina oppikouluihin Kuopiossa, perustettiin em. linjoja Haapaniemen, Männistön ja Valkaisen (sittemmin Niirala) kansalaiskouluihin ja myöhemmin muuallekin. Varsinkin tekniset oppiaineet ja kotitalous sekä tekstiilityö vaativat omia erikoistilojaan ja niinpä Kuopioon rakennettiin uusi ajanmukainen Hatsalan kansalaiskoulu, joka valmistui kesällä 1965. Näin opetusta voitiin myös ulkoisesti tehostaa.

Pari vuotta aikaisemmin (10.6.1963) Kuopion kaupunginvaltuusto päätti kansakoulujen johtokunnan ehdotuksesta perustaa vapaaehtoisen yhdeksännen kansalaiskoululuokan, mikäli vähintään 20 oppilasta sellaiseen ilmoittautuisi. Niin sitten kävikin ja siten Kuopion kansakoululaitos kasvoi yhdeksänvuotiseksi eli tulevan peruskoulun mittaiseksi. Ensimmäinen yhdeksäs luokka alkoi toimintansa Männistön koulussa ja Ammatinvalinnanohjauksen Kuopion piiritoimisto lupautui järjestämään tälle luokalle, jonka opetussuunnitelma valmistettiin hyvin käytännönläheiseksi, työharjoittelupaikat kahtena päivänä viikossa. Koulupäiviksi jäi näin ollen ainoastaan neljä viikossa. Kuopion kansakoululaitos oli vapaaehtoisen yhdeksännen vuosiluokan järjestämisessä maan ensimmäisiä ja siltäkin osin peruskoulun tien raivaajia.

Hatsalan kansalaiskoulun tiloissa, sinne kun siirrettiin oppilaat Haapaniemen ja Niiralan kansakouluista, voitiin ottaa käyttöön kaikki aikaisemmat kansalaiskoulun linjat ja kokeilla myös uutta yhteiskunnallista linjaa. Opetussuunnitelmien uusimisessa päätyön tekivät kansalaiskoulujen johtajat Pentti Niskanen, Jaakko Pietiläinen ja Eljas Kinnunen.

Heinäkuussa 1965 käyttöön otettu uusi Kuopion kaupungin kansalaiskoulun opetussuunnitelma ehti olla useimmissa kaupungin kansalaiskouluissa vain muutaman vuoden ajan voimassa, kun peruskoulukokeilu alkoi laajeta Pohjois-Savon pääkaupungissa. Valtioneuvosto antoi Kuopiolle v. 1967 luvan perustaa kunnallisen kokeilukeskikoulun, joka alkoi noudattaa peruskoulun yläasteen väli-ikäistä opetussuunnitelmaa syksyllä 1969, samassa tahdissa kuin Kuopion maalaiskunnan liittymisen mukana kaupungin koululaitokseen liitetty Petosen kokeiluperuskoulukin. Edellisessä koulussa johtajana oli Lauri Hiltunen, jälkimmäisessä Pertti Kinnunen. Aluksi molemmissa kouluissa suoritettiin sekä keskikoulun että peruskoulun kursseja, mutta syksystä 1970 alettiin molemmissa Kuopion kansakoululaitoksen kokeilukouluissa noudattaa peruskoulun uutta opetussuunnitelmaa.

Opetusministeriö antoi kesäkuussa 1972 luvan yhdistää Hatsalan kansalaiskoulun ja Niiralan kunnallisen kokeilukeskikoulun yh-

deksi peruskoulun yläasteen kouluksi, jos kohta aikaisemmat ikäluokat suorittivat vielä parin lukuvuoden ajan keskikoulun ja kansalaiskoulun kurssveja. Täten valtaosa kansakoululaitokseen jääneistä kansalaiskouluikäisistä oppilaista oli alkanut suorittaa peruskoulun yläasteen opinto-ohjelmaa jo kolme vuotta aikaisemmin kuin Kuopion kaupunki siirtyi peruskoulujärjestelmään, joka tapahtui elokuussa 1975.

5. Apukoulusta monipuoliseen erityisopetukseen

Kuopion kaupungin kansakoululaitoksen ensimmäinen erityisopetuksen muoto oli 1910-luvulla syntynyt apukoulu, joka sai rinnalleen muita poikkeuksellisten lasten erityisopetuksen muotoja vasta tutkimuskaudella. Jo edellisellä vuosisadalla Kuopioon perustetut kuurojen ja sokeain koulut kuuluivat tutkimuskauden loppupuolelle saakka valtiolle eivätkä näin ollen kuulu tutkimuksen piiriin, paitsi kuurojen koulu siitä lähtien, kun se yhdistettiin kansakoulujen kuulonhuoltoluokkien kanssa kunnalliseksi kuulovammaisten kouluksi. Muiden erityisopetuksen muotojen kehittämisen osalta tutkimuskausi edustaa sangen keskeistä ajanjaksoa maassamme.

Kuopion kuten muidenkin kuntien apukouluihin siirrettiin yleensä opettajien ehdotuksesta, myöhemmin lääkärin ja psykologin tutkimuksiin nojautuen, lähinnä kehitysvammaisia, mikäli heitä ei vapautettu oppivelvollisuudesta. Heidän joukkoonsa sijoitettiin usein myös sopeutumattomia tai muulla tavoin poikkeuksellisia oppilaita, kun muita erityisluokkia ei ollut. Apukoulun johtajana toimi koko tutkimuskauden ajan opettaja Hilla Karttunen, joka oli keskeinen henkilö myös Kuopion Hoiva ry:n perustamisessa 1960-luvun puolivälissä. Yhdistyksen perustama työ koti kehitysvammaisille toimii edelleen Kuopiossa.

Apukoulun oppiennätyksistä kertoo Kuopion kaupungin kansakoulujen vuosikertomus lukuvuodelta 1945-46 näin: "Kaikilla luokilla noudatettu koetteeksi hyväksytyä lukusuunnitelmaa, jonka mukaan on erikoista painoa pantu käytännölliselle kehittämiselle, josta

syystä käsitöille, askartelulle ja kotiseudulle on annettu suhteellisesti enemmän tunteja kuin varsinaisessa kansakoulussa." Viikkotuntien määrä kaikilla kuudella vuosiluokalla oli lähes sama kuin varsinaisessa kansakoulussakin. Kun havainto-opetus tämännimisenä oppiaineena oli tällöin vielä varsinaisen kansakoulun ensimmäisellä ja toisella vuosiluokalla, oli se apukoulun vastaaville luokille merkitty kotiseutuopiksi ja maantiedoksi.

Elokuussa 1953 uusittiin myös Kuopion apukoulun opetussuunnitelma tuntijakoineen. Apukoulun tarkoituksiksi siinä mainittiin olevan "antaa oppilailleen heidän kehitystasoaan ja tarpeitaan vastaavaa opetusta ja koulutusta, auttaakseen heitä paremmin suoriutumaan elämässä omin voimin, sekä vähentää ja lievittää sitä, mikä erottaa heidät yhteiskunnan muista n.k. normaalista jäsenistä. Tämä saavutetaan parhaiten siten, että apukoulussa pannaan pääpaino kasvatukselliselle puolelle. Opetusaineissa on annettava suurempi merkitys niille aineille, jotka edistävät näiden lasten kelpoisuutta tulemaan toimeen ympäristönsä ja kanssaihmistensä kanssa. Tämä käy helpoimmin päinsä juuri niiden aineiden tekokkaammalla harjoittamisella, joita sanomme käytännöllisiksi aineiksi."

Apukoulu oli näihin aikoihin pidentynyt kahdeksanluokkaiseksi yhtenäiseksi kouluksi supistettuine opetusohjelmineen. Edelliseen opetussuunnitelmaan verrattuna pojillekin oli tullut kahdella viimeisellä luokalla kotitalous opetusohjelmaan ja heidän käsityötuntejaan oli vastaavasti vähennetty. Kotiseutuoppi oli nyt muuttunut ympäristöopiksi ja askarteluksi. Kansalaistieto jatkui edelleen ylimmillä luokilla; nimike työtieto oli kuitenkin jätetty pois. Apukoulu sai oman koulutalonsa, Maljapuron koulun, kun kaupunginvaltuusto päätti 23.4.56 antaa vanhan kauppooppilaitoksen tälle koulumuodolle.

Vuosina 1952-65 kokeiltiin Kuopion kansakouluissa ns. hitaasti kehittyvien luokkia. Niitä perustettiin moniin kansakouluihin, mutta muun erityisopetuksen kehittyessä ne koettiin tarpeettomiksi ja viimeksi mainittuun vuoteen mennessä nämä luokat poistuivat kaupungin kansakoululaitoksesta. H-luokkien alkumuoto oli

ns. yhdistetty a-luokka, josta lukuvuoden 1952-53 vuosikertomus, että tälle luokalle siirrettiin sellaisia oppilaita, jotka "eivät kuulu varsinaiseen kansakouluun eivätkä apukouluun." Vaikka h-luokilla pyrittiin noudattamaan normaalia opetussuunnitelmaa, sallittiin niissä hitaampi eteneminen ja tarvittaessa supistettuja opetussisältöjä.

Lukuvuonna 1954-55 perustettiin Kuopion kansakouluihin ensimmäinen tarkkailuluokka, jossa vuosikertomuksen mukaan oli luonnevikaisia oppilaita luokilta III-V ja joka apukoulun kanssa toimi aluksi silloisessa Snellmanin koulussa. Syksyllä 1957 saatiin perustetuksi toinen tarkkailuluokka, koska näille luokille kuu- luvia, monesti älykkäitä vaikealuonteisia oppilaita alkoi löytyä yhä enemmän. Uranuurtajana tarkkailuluokkien sektorilla Kuopiossa oli maisteri Helka Asikainen, myöhemmin psykologiksi siirtynyt luokankanopettaja. Kun Jyväskylän yliopistossa alettiin 1960-luvun alussa valmistaa erityisopettajia, saivat Kuopion kansakoulutkin sopeutumattomien opettamiseen erikoistuneita opettajia. Aikaisemmin näille luokille ja apukouluun oli tarkastaja valinnut ominaisuuksiltaan sopivia kansakoulunopettajia ilman varsinaista vaalimenettelyä. Tarkkailuluokat pyrkivät noudattamaan varsinaisen kansakoulun ja sen jatkona olevan koulumuodon opetussuunnitelmaa, mutta oppilaita tarkkailuluokassa sai alusta pitäen olla enintään kymmenen.

Klinikamuotoisen erityisopetuksen alkaminen Kallaveden kaupungissa tapahtui syksyllä 1957. Kirjoitin asiasta ao. lukuvuoden toimintakertomuksessa näin: "Puhe-, luku- ja kirjoitusvaikeuksien korjaaminen tuntiopetuksena on ollut tervetullut ja ajan vaatima lisä jo menneenä lukuvuonna. Näitä kaikkia pyritään jatkuvasti kehittämään. Sekä opettajat että vanhemmat ovat todenneet sekä vikojen häviämistä että lievenemistä, millä on tavaton merkitys lapsen mielenterveydelle." Klinikamuotoisen erityisopetuksen järjestämisessä Kuopion kaupunki oli ensimmäisiä kuntia pääkaupungin jälkeen. Sivutoimisten klinikkaopettajien rinnalle tuli myöhemmin päätoimisia puheopettajia ja lukiopettajia, joista osa opetti molempia klinikkaopetuksen muotoja. Klinikkaopetuksen uranuurtajaksi Kuopiossa voidaan lukea opettajat Anneli Nissinen ja Anja Miettinen.

Kun opettaja Aarne Väisänen Nilsiästä valittiin Kuopioon kansakoulun opettajaksi, voitiin kaupungin kansakouluihin perustaa kolmantena kaupunkina maassamme kuulonhuoltoluokka. Väisänen oli näet suorittanut huonokuuloisten opettamiseen tarvittavat lisäopinnot. Tämä toiminta alkoi ns. yhdistettynä luokkana Puistokoululla syksyllä 1958. Samanlainen luokka oli toiminut aikaisemmin mm. Lahden kansakouluissa. Opettaja Väisänen perusti yhdessä kuulovammaisten lasten vanhempien kanssa Kuulonhuoltoliiton paikallisosaston Kuopioon. Tämä yhdistys tuki kuulonhuoltoluokkien kehittämistä kaupungin kansakouluissa. Luokka sai uudet tilat syksyllä 1967 Vahtivuoren kansakoulusta. V. 1973 valmistui kouluhallituksen suunnitelma Kuopion kuurojen koulun lakkauttamisesta ja kunnallisen kuulovammaisten koulun perustamisesta kaupungin kansakouluihin. Pääosa Kuurojen koulun tiloista jäi uuden koulun käyttöön ja näin Kuopion kansakoululaitos oli suorittanut jälleen laajennuksen erityisopetuksen alueella. Aarne Väisänen jälkeen Kuopion kuulovammaisten koulun johtajaksi valittiin Heikki Parviainen. Koulun opettajista suurin osa oli tuolloin Kuopion Kuurojen koulun entisiä työntekijöitä.

Harjaantumisloukkien edeltäjäksi voidaan oikeutetusti laskea Maljapuron apukoulun yhteyteen v. 1960 perustettu askarteluluokka. Tähän luokkaan sijoitettiin keskivaikeasti kehitysvammaiset oppilaat, joista suurin osa ei useankaan vuoden opiskelun jälkeen oppinut lukemaan eikä kirjoittamaan. Heille pyrittiinkin opettamaan ennen muuta käytöstapoja ja antamaan normaalia enemmän viikkotunteja käsityöhön, leikkiin, musiikkiin jne.

Aivovaurioisten luokan aikaansaaminen elokuun alusta 1963 lienee ollut ensimmäinen laatuaan Suomen kuntien kansakoululaitoksessa. Luokan nimi muutettiin myöhemmin vajaaliikkeisten aivovauriolasten luokaksi, koska oppilaista kaikilla oli jonkin asteista vajaaliikkeisyyttä. Monilla heistä oli myös hahmottamishäiriöitä tai muunlaisia oppimisvaikeuksia. Lukuvuoden 1963-64 toimintakertomuksessa saatoin todeta, että "syksyn lyhytjännitteisistä lapsista oli kevääseen mennessä kehittynyt melko rauhallinen ja edistymiseen kykenevä luokka." Tämän ensimmäisen aivovaurioluokan opettajana toimi Nina Ollikainen ja luokka aloitti itsensä

J.V. Snellmanin keräämillä rahoilla 1854 valmistuneessa koulurakennuksessa I-III-luokat käsittävänä yhdysluokkana. Syksystä 1972 saatiin Kuopion kansakouluihin toinen samanlainen luokka, jolloin oppilaat voitiin ryhmittää alimpien ja ylimpien luokkien yhdysluokiksi.

Jotta voitiin saada selville oppilaiden psyykkisten ja sosiaalisten vaikeuksien laatu ja tarvittava erityisluokkasuositus, ryhdyttiin jo 1950-luvulla puuhaamaan kasvatusneuvolaa Kuopioon. Väliaikaisesti se onnistui Mannerheimliiton myötävaikutuksella sanotun vuosikymmenen puolivälissä, mutta toiminta loppui kahden vuoden päästä varojen puutteessa. Vasta 1960-luvun lopulla Kuopion päättävät elimet kypsyivät perustamaan uuden kasvatusneuvolan kaupungin varoilla ja näin voitiin voimakkaasti poikkeavat lapset lähettää psykiatrin, psykologin ja kuraattorin tutkimuksiin.

6. Kansakoulujen rakentaminen tutkimuskaudella

Sodan jälkeisen taloudellisen niukkuuden vuoksi uusien koulujen rakentaminen alkoi Kuopiossa vasta 1950-luvun puolivälissä. Edellisen vuosikymmenen lopulla syntyivät ns. suuret ikäluokat, jotka alkoivat täyttää kansakoulua seuraavina vuosina. Samaan aikaan alkoi myös muuttoliike kaupunkiin kasvaa. Nämä tekijät kasvattivat Kuopiossa iltavuoron lähes yhtä suureksi kuin normaalina aamuvuoron. Vuosikymmenen keskipaikkeilla uhkasi jo yövuoro eräitä kouluja.

Haapaniemen kansakoulun suunnittelusta v. 1954 alkoi arkkitehtien ja kouluviranomaisten hedelmällinen yhteistyö. Koulun tulevaksi johtajaksi valittiin opettaja Pentti Niskanen. Yhdessä kaupunginarkkitehti Seppo Ruotsalaisen kanssa tulevan koulun opettajat saivat aikaan toimivan koulurakennuksen. Kouluhallituksella ei ollut mallipiirustuksia suuria kaupunkikouluja varten, joten kukin kunta sai suunnitella suhteellisen vapaasti koulunsa. Paitsi monipuolisilla välineillä varustettuja tavallisia luokkahuoneita Haapaniemen kouluun saatiin tilava voimisteluhuone.

juhlasali, ajanmukaiset veisto- ja kotitaloustitat, samoin tyttöjen käsityöluokka ja luonnontiedon luokka, kaikki uudenaikaisine aputiloineen.

Kaupungin itäisellä laidalla olivat samat tilanahtausongelmat Männistön molemmissa kansakouluissa. Kun uudemman koulun tontti oli riittävän tilava, päätettiin sille rakentaa lisärakennus, joka oli Haapaniemen koulun suuruusluokkaa eli lähes 20. luokan rakennus. Uuden rakennuksen erikoisuuksista mainittakoon "Euroopan tilavimmiksi" kutsutut kotitaloustitat. Niihin kuuluivat paitsi opetuskeittiötä myös silitys- ja pesuhuoneet, kylmävarastot sekä mallikoti. Tekniset tilat rakennettiin myös ajan vaatimuksia vastaaviksi ammattikouluista mallia ottaen, samoin tekstiilitilat, opetusvälinevarastot jne. Tilavan liikuntasalin tuolit piilotettiin vaunuissa näyttämön alle, josta ne oli nopeasti otettavissa juhlatilaisuuksiin.

Kauppaneuvoksetar Viola Raninin lahjoittamassa huvilaparissa Telkkistenlahdessa pidettiin kauan kansakoulujen kesäsiirtolaa. Tilat kävivät ahtaiksi 1950-luvulla eivätkä muutenkaan olleet kovin tarkoituksenmukaiset. Niinpä kansakoulujen johtokunta kävi tutustumassa Kuopion maalaiskunnan ja Vehmersalmen rantoihin ja päätyi ehdottamaan Sorsasalon pohjoispäässä olevaa tonttia uuden kesäsiirtolan paikaksi. Tälle Virranniemen tontille rakennettiin talvella 1961 paitsi yhteistä ruokalavirkistystilarakennusta myös asuntola pojille, toinen tytöille ja kolmas erityisluokkien oppilaille. Kaitsijoiden asuintiloja oli kaikissa rakennuksissa. Rannalle tehtiin laaja urheilukenttä ja yhdistetty sauna- pesula. Kun ympäristössä oli paljon luontoa, saatiin kesäsiirtolatoiminta monipuolisemmaksi kuin aikaisemmin.

Särkiniemen kansakoulun suunnittelivat arkkitehti Arvo Tanskanen ja johtajaopettaja Erkki Saarinen yhdessä muiden asiantuntijoiden kanssa. Se on edelleenkin yksi sopusuhtaisimpia alasteen koulurakennuksia maassamme. Alimmille luokille tehtiin oma siipensä ja pihansa, luokissa on ovet sekä käytävään että pihalle. Keskellä rakennusta on ruokasali ja sen takana paljeovilla samaksi tilaksi yhdistettävä liikuntasali. Erikoisluokat

ja 3-6-luokkalaisten kotiluokat muodostavat oman lamellinsa. Isommilla oppilailta on laaja piha-alue välituntialueenaan. Sen vieressä on urheilukenttä, joka palvelee, yhdessä koulun sisätilojen kanssa myös Särkiniemen aikuisväen iltaharrasteita. Väli-neistö suunniteltiin mahdollisimman hyvin uudistuvan koulun, myös kielenopetuksen tarpeita palvelemaan. Kaikissa mainituissa uusissa kouluissa on myös kaupungin kirjaston sivuosasto, jossa koululuokat voivat käydä pitämässä kirjastotunteja ja oppia käyttämään kirjaston palveluja.

Uuden kansalaiskoulun suunnittelutoimikunnan johtoon asettui kaupunginjohtaja Luukkonen ja hanke edistyi näin nopeasti. Kouluun rakennettiin myös kansalaisopiston tilat, joten sitä alettiin kutsua myös avioliittokouluksi, kun se kesällä 1965 valmistui. Hauska oli koulun nimikilpailu, johon savolaiset Savon Sanomissa olleen ilmoituksen perusteella lähettivät runsaasti ehdotuksia. Mieleeni ovat jääneet mm. Äylä ja Pöhlölä-nimiehdotukset. Kun koulu muistutti ilmasta katsottuna rapua, ehdotti joku vääräleuka sen nimeksi Krapulaa. Toimikunta päätyi Puijon ahjoon, mutta tontilla muinoin sijainnut Hatsalan ratsutila aiheutti nimen muuttumisen kaupunginhallituksessa Hatsalaksi. Kouluun suunniteltiin johtaja Pentti Niskasen, eri opettajaryhmien ja arkkitehtien yhteistyönä useita moderneja tiloja metalli- ja puutöille, kone- ja sähköopille, kotitaloudelle, tekstiilityölle ja muillekin kansalaiskoulun oppiaineille. Kansalaiskoulu käytti niitä päivisin ja kansalaisopisto iltaisin. Molemmilla koulumuodoilla oli tämän lisäksi tietyt tilat pelkästään omassa käytössään. Hatsalan kansalaiskoulun yhteistilavuus oli aluksi 28.000 kuutiometriä, mutta myöhemmin tontille rakennettiin muutamia tuhansia kuutioita lisää, joten Kuopion yleissivistävistä kouluista se lienee tilavin.

Hyvät tuulet puhaltelivat tämänkin jälkeen Kuopion koulurakennusrintamalla, sillä kesällä 1966 Kuopio sai kaksi uutta kansakoulua. Toinen saneerattiin entisestä Teknillisestä opistosta Vahtivuoren kouluksi ja toinen suunniteltiin modernien vaatimusten mukaisesti Kettulan kaupunginosaan. Edellisen koulun keskeisenä suunnittelijana toimi johtaja Olli Karttunen, jäl-

kimmäisen johtaja Seppo Koponen. Tähän kouluun saatiin eräiden luokkien yhteyteen ns. ryhmätyötilat. Kettulan koulun opettajat kävivät tutustumassa moderneihin ryhmätyömenetelmiin Jyväskylän yliopistossa. Oppilaskeskeisiä, toiminnallisia opetusmenetelmiä viljeltiin sittemmin runsaasti sekä Kettulan koulussa että monissa muissakin Kuopion kansakouluissa. Uuden koulun opetustilat olivat ajanmukaisia. Jokaisessa luokassa oli katossa raiteet karttojen, valkokankaan ja kuvataulujen ripustamista varten. Esimerkiksi jonkin maan historiaa opetettaessa oli oppilaiden näkyvissä samanaikaisesti maan kartta ja historiallisia kuvatauluja, jonka lisäksi opettaja saattoi heijastaa rainakuvia tai näyttää elokuvankin luokan valkokankaalle.

Tutkimuskauden lopulla v. 1971 valmistui Rajalan kansakoulu palvelemaan nopeasti asutetun Puijonlaakson koululaisia. Ryhmätyötilat saatiin tässä koulussa kaksi kertaa suuremmiksi kuin Kettulan koulussa sijoittamalla kukin niistä kahden teorialuokan väliin. Tarkoituksena oli, että luokkien opettajat sopivat, kumpi milloinkin käyttää yhteistä ryhmätyötilaa. Opettajan valinnan mukaan nopeimmat, hitaimmat tai jokin muu oppilasryhmä sai mennä sinne suorittamaan omatoimista opiskelua läheteosten ja välineiden avulla. Suurryhmätila saatiin muodostamalla erään keskikäytävän kahden puolen kaksi 80 neliömetrin luokkaa yhdessä niiden välissä olevan käytävän kanssa suureksi saliksi. Samasta tilasta saadaan erikokoisia opetustiloja paljeovia sulkemalla ja avaamalla. Välinevarasto sijoitettiin opettajain huoneen viereen siten, että opettajat joutuvat kulkemaan sen läpi ja näin muistavat ottaa havaintovälineitä tunneilleen. Laaja liikuntasali voidaan jakaa Rajalan koulussa kahdeksi pienemmäksi saliksi. Koulun vihkiäisjuhla sattui Kuopion kansakoululaitoksen satavuotishetkeen, joten juhlat yhdistettiin merkittäväksi koulutapahtumaksi maaliskuussa 1972. Silloinen opetusministeri seurueineen vieraili juhlassa ja samaan aikaan ilmestyi maisteri Kari Tuunaisen kirjoittama Kuopion kansakoululaitoksen satavuotisjulkaisu.

Sotien jälkeen virinnyt voimakas kansakoulujen rakennuskausi antoi mahdollisuuden koulurakennusten kehittämiseksi. Puoli-ammatillinen kansalaiskoulu vaati voimakasta koneistusta teknisten

töiden, tekstiilitöiden ja kotitalouden tiloihin. Opetusvälineet ja oppimateriaalit kehittyivät ja vaativat myös huonetiloilta ja koulukalustolta uusia ominaisuuksia. Kouluhallituksesta alettiin myös saada enemmän neuvoja uusien koulujen suunnittelussa. Ns. normaalihintapäätös kehittyi melko joustavaksi, jotta kunnat saattoivat ottaa erityistarpeensa huomioon, vaikka olivatkin pääosin sidottuja valtion rakennusnormeihin. Kasvava Kuopio on pyrkinyt sekä tutkimuskaudella että sen jälkeen antamaan jokaiselle uudelle koululleen koulutoimen kulloinkin vaativat modernit opetus- ja muut tilat tarkoituksenmukaisine kalusteineen ja välineineen.

7. Koulusuunnittelu systematisoituu ja päättää kansakoululaitoksen

Vielä 1950-luvulla koulusuunnittelu oli Suomessa lapsen kengissä. Koululaisten määrän voimakas lisääntyminen mm. Kuopiossa aiheutti aluksi koulurakennusten pitkäjänteistä suunnittelua. Muita koulutoimen sektoreita ei osattu vielä suunnitella pitkällä tähtäyksellä. Opettajien virat laskettiin enintään vuodeksi eteenpäin, samoin oppilaat ja heidän sijoittelunsa koulurakennuksiin tai vuokratiloihin. Peruskoulu-uudistus vaati kuitenkin monipuolista ja kaukonäköistä suunnittelua. Koulusuunnittelu tuli jäädäkseen.

Valtion tasolla oli kansakoululaitoksen syntyajoista alkaen ollut koulutoimen eri sektorien pitkäjänteistäkin suunnittelua. Kunnan tasolla kehittyi paitsi vuosittainen budjettisuunnittelu myös paljon rahaa vaativien projektien pitkän tähtäyksen suunnittelu. Koulujen rakennusohjelma kehittyi sen vuoksi 1950-luvulta lähtien yhä pitkäjänteisemmäksi, koska jokaisen koulun rakentamiseen liittyvä asemakaava ja tilasuunnittelu vievät useita vuosia.

Vuoden 1958 kansakoululaki toi kansalaiskoulun ja joukon muita uudistuksia, jotka vaativat koulutoimelta erikoistiloja ja uudenlaisia opettajanvirkoja. Kun samaan aikaan järjestettiin

koulutus uusille kansalaiskoulunopettajaryhmille ja erityisopettajille, oli Kuopiossakin ryhdyttävä laskemaan erilaisten opettajien tarvetta etukäteen. Näin alettiin ennustaa oppilasmääriä ja opettajatarvetta. Koulusuunnitteluun oli sisällytettävä myös koulutoimen muun henkilöstön tarvelaskelmat ja kaupungin yleinen henkilöstöpolitiikka.

Kun Kuopion maalaiskunta ja Riistavesi liitettiin Kuopioon, kaupungin koulusuunnittelu laajeni alueellisesti ja laadullisesti. Koulupiirit oli muotoiltava uudelleen ja osa kouluista oli lakautettava oppilasmäärän vähetessä haja-asutusalueilla. Peruskoulusäädökset toivat muassaan koulupiirijaon pakollisuuden yläasteelle ja uudenlaisella tavalla myös ala-asteelle. Koulujärjestelmälaki pakotti jokaisen kunnan laatimaan oman koulusuunnitelmansa, mutta sitä ennen oli ehtinyt tapahtua mm. Kuopiossa vapaaehtoista koulusuunnittelua.

Yhdyskuntasuunnittelijoiden ja kouluviranomaisten piirissä alkoivat 1960-luvun alkuvuosina voittaa alaa pyrkimykset koulutoimen niveltämisestä yleiseen yhdyskuntasuunnitteluun. Esimerkiksi Joensuussa järjestettiin v. 1964 seminaari, jonka seurauksena monet meistä osanottajista alkoivat uskoa valtakunnan keskusten, maakuntakeskusten, kuntakeskusten ja pienkeskusten ohjattuun kehittämiseen. Maaltapako oli seminaarissa esitetyn teorian mukaan kanavoitava mahdollisimman suuressa määrin kohdistumaan oman maakunnan eri asteisiin keskuksiin ja vain osa muuttajia oli päästettävä etelä-Suomeen ja ulkomaille. Jotta maaseudulta muuttavia voitaisiin pysähdyttää lähimpiin asutustajamiin, oli niitä vahvistettava mm. erilaisilla kouluilla ja laitoksilla.

Kun suomalainen yhteiskunta muuttui varsinkin sotien jälkeen ammattirakenteeltaan yhä teollisemmaksi ja sen jälkeen yhä palveluvaltaisemmaksi, oli pääkaupunkiseudun ohella luotava suurimmista maakuntakeskuksista ns. valtakunnankeskuksia tai ainakin sellaisia maakuntakeskuksia, joissa useimmat eriytyneet ammatit voivat menestyä. Koulusuunnittelu sopi hyvin tämän politiikan osaksi; itse asiassa se oli eräs yhdyskuntasuunnittelun tärkeimpiä elementtejä. Jotta ihmisen voisivat viihtyä kyläyhteisöissä,

tulisi siellä maitokaupan ja postin lisäksi olla ainakin alimpien luokkien koulu. Kirkonkylissä tulisi puolestaan olla ylempät luokat ja suurimmissa kuntakeskuksissa lukiokin. Maakuntakeskuksissa piti po. ajattelutavan mukaan olla tavallisimmat amatilliset koulut ja korkeakoulujakin, mikäli mahdollista. Kuopio oli jo tuolloin ylivoimainen maakuntakeskus Pohjois-Savon alueella, joten koulutointa ryhdyttiin suunnittelemaan tämän teorian mukaisesti.

Väestöliitto ilmoitti samoihin aikoihin perustaneensa koulusuunnittelutoimiston, joka oli valmis tekemään kunnille niiden tarvitsemia koulusuunnitelmia. Kuopio tilasi liitolta koulusuunnitelman v. 1965, koska kaupungin yleiskaava oli silloin valmistunut. Liiton puolesta pääsuunnittelijana toimi rehtori Pekka Aukia, mutta myös toimiston päällikkö Jaakko Itälä oli puuhassa mukana, samoin eräät Kuopion koulu- ja asemakaavaviranomaiset. Kaupunki valitsi keväällä 1966, jolloin Väestöliiton koulusuunnitelmaehdotus oli valmis, ensimmäisen epävirallisen koulusuunnittelutoimikunnan tarkastamaan ehdotusta ja esittämään toimia sen johdosta. Niinpä kaupunki päätti mm. tammikuussa 1967 anoa kansakouluun kuuluvan kokeilukeskikoulun perustamislupaa. Em. toimikunta jatkoi sitten suunnittelutyötään silmällä pitäen tulevaa peruskoulujärjestelmää.

Merkittävimmäksi tapahtumaksi kuopiolaisen koulusuunnittelun historiassa muodostui koulujärjestelmälain vaatiman koulusuunnittelutoimikunnan nimeäminen lokakuussa 1970. Jo kuukautta aikaisemmin oli kansakoulujen kansliaan palkattu päätoiminen koulusuunnittelija, jota tointa hoiti kaksi vuotta hum.kand. Osmo Sihvonen ja myöhemmin fil.kand. Kirsti Piirainen. Toimikunnan työvaliokuntaan nimitettiin leht. Kari Kortelainen, koulutoimen johtaja Jouko Kauranne, reht. Klaus Paatela ja kansalaiskoulun opettaja Ilkka Satka. Ensiksi mainittu toimi puheenjohtajana ja viimeksi mainittu sihteerinä. Työvaliokunta joutui kokoontumaan vähintään kerran viikossa, koska Kuopio halusi koulukokeilukuntana olla koulunuudistamisen etulinjassa. Kouluhallitukseen oli perustettu koulusuunnittelutoimisto ja lääninhallitukseen kouluosastot sekä koulusuunnittelulautakunta, jotka kaikki antoivat apuaan kuntien koulusuunnitteluelimille.

Kuopion kansakoulujen toimintakertomus vuodelta 1971 kertoo suunnittelutyöstä tähän tapaan: "Koulusuunnittelutoimikunta on jatkanut tiiviisti työtään. Tutkimuksen kohteena ovat olleet ennen muuta virkojen tarve eri koulumuodoissa peruskouluun siirtymistä seuraavina ns. ylimenovuosina sekä nykyisten oppi- ja kansakoulunopettajien ym. henkilökunnan sijoittaminen kunnan peruskoululaitokseen. Kasvavassa koululaitoksessa sijoittelu näyttää tapahtuvan suhteellisen helposti." Sitten seuraa kuvaus tilanteesta eri virkatyyppien osalta ja koulurakentamistarpeesta eri kaupunginosissa sekä toteamus, että tarvittavat uudet ala- ja yläasteen koulut on lähes kaikki merkitty kaupungin kymmenvuotissuunnitelmaan. Kuopion koululaitoksen yhteyteen oli tarkoitus saada myös koululaitosta ja kaupungin muita laitoksia, jopa liikelaitoksia palveleva av-keskus.

Koulusuunnitelman B-osa eli perusteluosa valmistui vuoden 1971 lopussa. Kunnallisvaalien seurauksena Kuopion koulusuunnittelutoimikuntaa remontoitiin, mutta suunnittelutyö jatkui kiireisenä, koska Kuopio pyrki aientamaan valtioneuvoston päättämää siirtymisjärjestystä omalta osaltaan. Toimikunta vieraili kaikissa kaupungin oppikouluissa sompaillessaan kullekin koululle tulevaisuuden tehtävää. Kuopion yhteiskoulu kävi samaan aikaan neuvotteluja korvaavan koulun vaihtoehdosta, josta se kuitenkin luopui myöhemmin. Kansakoulujen kanslian henkilökuntaa lisättiin, jotta se voisi palvella laajentuvaa koululaitosta. Koulusuunnittelijan toimi muutettiin pysyväksi, koska koulusuunnitelmia on jatkuvasti laadittava ajan vaatimusten mukaisesti.

Vuoden 1973 vuosikertomus tiesi kertoa, että "pitkään valmisteltu koulusuunnitelma hyväksyttiin Kuopion valtuustossa marraskuussa. Viime vaiheessa suunnitelman A-osaa muutettiin siten, että kaupunki jaettiin piireihin sekä ylä- että ala-asteen osalta. Suunnitelmassa pyydetään valtiota siirtämään Kuopiossa sijaitsevat valtion oppikoulut kaupungin omistukseen ja todetaan, että Minna Canthin yksityinen yhteiskoulu on tehnyt kaupungin kanssa ns. haltuunottosopimuksen. Neuvottelut Kuopion yhteiskoulun kanssa ovat vielä kesken. Viimeksi mainittu koulu siirtyi myöhemmin myös kaupungin omistukseen, ja näin Kuopion koululaitos

oli valmis siirtymään uuteen koulujärjestelmään sisäisesti verrattain yhtenäisenä.

Kuopion lääninhallituksen kouluosasto, joka aloitti työnsä vuoden 1970 huhtikuun alussa, pyrki soveltamaan valtakunnallisia suunnitteluohjeita kuntiensa koululaitoksiin. Lääninkouluneuvos Olli Murtorinne ja koulutoimentarkastajista varsinkin kouluneuvokset Olli Louhi ja Kosti Aro olivat yhteistyössä Kuopion kaupungin koulusuunnitteluviranomaisten kanssa, koska keskiasteen koulutus koko läänissä nojautui paljolti Kuopion kaupungissa olevien koulujen toimintaan. Lääninhallituksen apuna toimi myös läänin koulusuunnittelulautakunta, jota johti apulaiskaupunginjohtaja Juhani Koskinen. Sen työn seurauksena Kuopion kaupungin koulusuunnitelman B-osaan kirjattiin mm. seuraavat toteamukset ja tavoitteet. "Kuopion kaupunki on luonteeltaan palvelukaupunki. --- Valtakunnansuunnittelutoimiston mukaan Kuopio on keskus- ja vaikutusalueena valtakunnanosan keskus. ---Kuopion talousalueeseen kuuluu noin 150.000 asukasta. Kuopion talousalue on lääninä pienempi kaupunkitason vaikutusalue. Kuopiossa (ja Riistavedellä) on vuonna 1972 53 erilaista koulutuspalvelupistettä. Se on koulukaupunkina tällä hetkellä lähinnä maakunnallinen keskus, mutta syksystä 1972 alkaen, kun Kuopion korkeakoulu aloittaa toimintansa, valtakunnan osan koulutuskeskus."

Peruskoulu-uudistus aiheutti koulusuunnittelun systematisoitumisen sekä valtakunnan ja läänien että kuntien tasolla. Kuten mikään suunnitelma ei voi lukita yhteiskunnan kehitystä tiettyyn tilanteeseen, ei myöskään koulusuunnittelu voi pysyä tietyn kaavan muotoisena. Kaiken suunnittelun tärkeimpiä ominaisuuksia ovat joustavuus, jatkuva kehityksen seuraaminen ja jatkuva oman sisältönsä ja suunnittelumenetelmiensä kehittämisen. Niin on myös koulusuunnittelun laita. Kuopion kaupungin ja koko Suomen systemaattisen koulusuunnittelun varhaiset vuodet päättyivät kansakoululaitoksen lakkauttamiseen ja loivat pohjan suurille muutoksille koulutoimen piirissä. Tutkimuksen kohteena ollut ajanjakso oli todella vireää Kuopion kunnallisen koulutoimen sisäisen työn ja ulkoisen koulujärjestelmän kehittämisen kautta. Opettajiston voimakas nuorentuminen, valtakunnalliset koulupo-

liittiset ohjeet, maamme elintason nousu ja kaupungin myönteinen suhtautuminen koulutoimeen loivat pohjan tälle kehitykselle, josta Kuopion kaupunki voi tulevaisuudessakin olla ylpeä.

Tärkeimmät lähteet:

- Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, Helsinki 1946, 66 s.
- Kuopion kansakoulujen vuosikertomukset vv. 1945-75.
- Kuopion kaupungin kansakoulun opetussuunnitelma, hyv. 23.10.1942, Kuopio 1942, 39 s.
- Kuopion kaupungin kansakoulujen opetussuunnitelma, vahv. 8.8.1953, Kuopio 1953, 64 s.
- Kuopion kaupungin varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma, vahv. 2.7.1965, Kuopio 1965, 88 s.
- Kuopion kaupungin kansalaiskoulun opetussuunnitelma, vahv. 2.7.1965, Kuopio 1965, 55 s.
- Kuopion kaupungin apukoulun opetussuunnitelma, vahv. 2.7.1965, Kuopio 1965, 30 s.
- Kuopion kouluuunnittelutoimikunta, kouluuunnitelma, osa B, Kuopion kehittämissuunnitelmat, sarja A nro 2, Kuopio 1972.
- Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean väliaikainen mietintö 1967 sekä mietinnöt I-II, Helsinki 1970, 264 + 436 s.